

BARTOSZ KREFTA

mgr Bartosz Krefta¹

**PRZEMOC W RODZINIE JAKO CZYNNIK POTĘGUJĄCY WZROST
PRZESTĘPCZOŚCI WŚRÓD NIELETNICH.**

UNIA EUROPEJSKA WOBEC ZJAWISKA

**DOMESTIC VIOLENCE AS A FACTOR INCREASING JUVENILE
DELINQUENCY. THE EUROPEAN UNION TOWARDS
THE PHENOMENON**

STRESZCZENIE

Wielu młodych ludzi kwestionuje w dzisiejszych czasach wzorce oparte na rodzinie, edukacji oraz pracy. Relacje społeczne, które zapewniały kiedyś sprawny przebieg procesu socjalizacji są teraz zachwiane. Dzieje się tak z powodu coraz bardziej zróżnicowanych i coraz mniej przewidywalnych trajektorii stylu życia. Często spotykane w rodzinach patologiczne zachowania przyczyniają się do późniejszej działalności przestępczej młodzieży. Państwa członkowskie Unii Europejskiej zdają sobie sprawę ze skali zjawiska przemocy w rodzinie i starają się skutecznie je zwalczać.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, adolescencja, Unia Europejska

ABSTRACT

Violence against a child is a commonly known problem. The use of violence and even cruelty while treating young people are often seen as effective means of protecting teenagers from demoralization and sinking low. However, it is necessary to remember that experiencing violence in childhood may have a great impact on adult life. Violence is a pathology that should be successfully fought. The European Union diagnoses, monitors and carries out preventive and destructive measures against this problem.

Keywords: domestic violence, adolescence, the European Union

---

¹ Uniwersytet Szczeciński

WPROWADZENIE

Przemoc wobec dziecka jest powszechnie znanym zjawiskiem. Jego początku upatrywać należy od czasu, kiedy ludzie zaczęli rejestrować swoją historię.

Długo nie poświęcano jej jednak systematycznych studiów, gdyż nie rozumiano późniejszych skutków doświadczania jej w dzieciństwie. Stosowaną surowość, a nawet okrucieństwo w traktowaniu dziecka uważano za skuteczny środek chroniący młodzież przed demoralizacją i zejściem na złą drogę.

Przemoc jest zjawiskiem, które występuje powszechnie w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Jest ona obecna w codziennym życiu, miejscu pracy, szkole, środkach masowego przekazu i w rodzinie. Najczęściej doświadczaną przez dzieci formą tego patologicznego zjawiska jest przemoc w rodzinie. Jej konsekwencje są bardzo głębokie i szkodliwe. Dają o sobie znać w postaci zaburzeń emocjonalnych w bliższej lub dalszej perspektywie czasowej.

Przemoc wobec dzieci definiuje się jako „Każde działanie lub bezczynność jednostki, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania lub bezczynności, który deprawuje równe prawa i swobody dzieci lub zakłóca ich optymalny rozwój”².

Po pierwsze, doświadczanie przemocy w czasach dzieciństwa może mieć istotny wpływ na późniejsze postępowanie dorosłego człowieka. Po drugie, jest to zjawisko występujące powszechnie w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Po trzecie, Wspólnota podejmuje działania zapobiegawcze i przeciwdziałające tym patologicznym zachowaniom.

Prawdziwa zmiana stosunku rodziców do dzieci i w konsekwencji społeczeństwa dorosłych w stosunku do dzieci dokonała się głównie dzięki rozwojowi psychologii, a przede wszystkim dzięki odkryciom Sigmunda Freuda³.

Badania przez niego przeprowadzone udowodniły, że osobowość człowieka kształtuje się w okresie wczesnego dzieciństwa, w kontakcie z rodziną i w oparciu o wzajemne z nią więzi uczuciowe. Zjawiskiem wpływu przemocy wobec dziecka na jego późniejsze zachowania naukowcy zajęli

---

2 D. G. Gil, *Violence against children*, Cambridge 1978, s. 39.

3 Szerzej w: *Zestawienie teorii rozwojowych*, <http://social-sciences/psychology/1804217-zestawienie-teorii-rozwojowych-zygmunt-freud>.

się znacznie później.

Terminem, którym posługiwano się dla oddania istoty stosowanej wobec dziecka przemocy, było określenie „The Battered Child Syndrom”⁴.

Określeniem tym zaczęto się posługiwać od momentu, gdy zjawisko to uczyniono przedmiotem pierwszej konferencji naukowej zorganizowanej w 1961 roku przez K. H. Kempego⁵, której tematem był właśnie „The Battered Child Syndrom”.

Przez „syndrom dziecka maltretowanego” rozumiano stan kliniczny małoletniego, który doznał poważnego fizycznego obrażenia, stanowiącego przyczynę trwałych uszkodzeń ciała lub śmierci.

Na przestrzeni lat termin ten ulegał zmianom i tak w miejsce „syndromu dziecka maltretowanego” zaczęto używać określenia „dziecko maltretowane”. Coraz częściej obejmowano nim również nie tylko zachowania o charakterze przemocy fizycznej, ale również wykorzystywanie seksualne i przemoc emocjonalną⁶.

Obecnie przez przemoc wobec dziecka rozumie się każde zamierzone lub niezamierzone działanie osoby dorosłej, instytucji, społeczeństwa lub państwa, które ujemnie wpływa na zdrowie, rozwój fizyczny lub psychospołeczny.

Przemoc wobec dzieci najczęściej przejawia się w czterech wymiarach:

- fizycznym,
- psychicznym,
- nadużycia seksualnego,
- zaniedbywania.⁷

Przez przemoc fizyczną określa się wszelkiego rodzaju zachowania agresywne odnoszące się do ciała dziecka – począwszy od „niewinnych klapsów” czy szarpnięć, a skończywszy na faktycznym maltretowaniu dziecka obejmującym jego katowanie z użyciem wymyślnych narzędzi i sposobów⁸.

Przemoc psychiczna jest celowym niszczeniem lub obniżeniem prawi-

---

4 The Battered Child Syndrom – syndrom dziecka maltretowanego.

5 Karl Heinz Kempe – przewodniczący Amerykańskiej Akademii Pediatrii.

6 S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 2000, s. 255.

7 M. Śliwak, *Przemoc wobec dzieci*, <http://www.profesor.pl/publikacja,11886.Artykuly-Przemoc-wobec-dzieci>

8 *Op. cit.*, S. Kawula, s. 255.

dłowego rozwoju dziecka, poczynając od wyzwick, przez emocjonalne od-
rzucenie, a na nadmiernych wymaganiach przewyższających możliwości
rozwojowe małego kończąc⁹.

Nadużycie seksualne to wciąganie dziecka w sferę aktywności seksual-
nej nieadekwatnej do jego etapu rozwojowego. Włączenie w sferę działań,
których dziecko nie rozumie i nie jest w stanie zaakceptować¹⁰.

Zaniedbywanie może obejmować zarówno sferę psychiczną, jak i fi-
zyczną dziecka. Definiowane jest jako niezaspokajanie potrzeb dziecka
niezbędnych do jego prawidłowego rozwoju – potrzeb związanych z od-
żywianiem, ubiorem, schronieniem, higieną, opieką medyczną, kształce-
niem, jak też z psychiką dziecka¹¹.

Wyjaśniając etiologię stosowania przemocy wobec dziecka, należy
oprzeć się na sformułowanej przez Urie Bronfenbrennera¹² ekologicznej
teorii rozwoju człowieka. W nawiązaniu do jego badań wyodrębnić można
cztery grupy czynników wyzwalających przemoc wobec dziecka:

- czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w osobie dopuszczającej się
przemocy,
- czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w mikrosystemie,
- czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w exosystemie,
- czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w makrosystemie.¹³

CZYNNIKI KRZYWDZENIA DZIECKA

W wyniku badań osobowości rodziców krzywdzących dzieci stwier-
dzono, że większość opiekunów dopuszczających się przemocy stykała się
we własnym dzieciństwie z podobnymi sytuacjami – doświadczali braku
adekwatnej opieki lub byli poddawani ostrym karom, zmuszani do bez-
względnego posłuszeństwa, maltretowani psychicznie bądź wykorzysty-
wani seksualnie¹⁴.

---

⁹ *Ibidem*, s. 255.

¹⁰ *Op. cit.*, S. Kawula, s. 256.

¹¹ *Ibidem*, s. 256.

¹² Urie Bronfenbrenner – amerykański psycholog. W ekologicznej teorii rozwoju czło-
wieka podkreślał wpływ otoczenia na rozwój jednostki.

¹³ A. Bańka, *Spółeczna psychologia środowiskowa. Wykłady z psychologii: Tom 9*,
Warszawa 2002, s. 327.

¹⁴ A. Król, *Przemoc w rodzinie. Ofiary i sprawcy przemocy domowej*, [http://www.gimnaz-
jum2rumia.megahost.pl/spz%2008-09/zdrowie/PRZEMOC%20W%20RODZINIE.pdf](http://www.gimnazjum2rumia.megahost.pl/spz%2008-09/zdrowie/PRZEMOC%20W%20RODZINIE.pdf).

Rozwiązaniu problemu nie sprzyjał ponad wszelką wątpliwość brak społecznej zgody na jego ujawnienie. Fakty wskazują jednak, że nieustannie spotkać można zarówno dzieci doświadczające urazów, jak i rodziców stosujących przemoc. Dopiero w nieodległej przeszłości nastąpiło w krajach Unii Europejskiej przełamanie murów milczenia o przemocy nad dzieckiem, będącej wynikiem patologicznych zachowań osób dorosłych.

Osoby dopuszczające się przemocy wobec małych dzieci często utrzymują dzieci w atmosferze nieustannego lęku. Dzieje się tak, ponieważ przez większość dzieciństwa same żyły w stanie zagrożenia. Efektem takiego postępowania może być np. „zawieszenie kary”. Nie tylko potęguje ono uczucie strachu, ale również niesłusznie przypisuje dorosłemu nadmierną surowość.

Dorośli stosujący przemoc wobec dzieci często w przeszłości byli traktowani przedmiotowo. Wzorce postępowania swoich opiekunów jako opiekunowie przenoszą na podopiecznych. Nieznajomość dziecięcej psychiki sprawia, że nie zdają sobie sprawy z ogromnych konsekwencji urzeczowienia relacji z dzieckiem. Brak wrażliwości na potrzeby i pragnienia małego, lekceważenie jego odczuć, brak wobec niego szacunku to tylko niektóre skutki takiego postępowania¹⁵.

Przedmiotowe traktowanie dzieci często ma swoje głębsze podłoże. Jest nim ignorancja wobec podopiecznych. Opiekunowie, którzy sami doświadczyli emocjonalnej obojętności nie potrafią okazać dziecku należytej uwagi. Dzieci niejednokrotnie podejmują ogromny wysiłek w celu uświadomienia rodzicom, że są warte ich zainteresowania. Nieświadomi problemu dorośli odbierają takie postępowanie jako formę braku posłuszeństwa lub narzucania się. Budzi to u małych dzieci zrezygnowanie i poczucie, że są opiekunom zwyczajnie niepotrzebni¹⁶.

Poprzez niewspółmierne do winy karanie, wykorzystywanie seksualne, bicie, przenoszenie na dziecko własnych niespełnionych ambicji i brak akceptacji dorośli często nieświadomie niszczą psychikę dzieci. Małe dzieci mają wówczas problem z określeniem granicy dobra i zła. Patologiczne zachowania, których doświadczają od najmłodszych lat wydają im się normalne. Jako normalne przenoszą je więc później na swoich podopiecznych, którzy doznają takich samych traumatycznych przeżyć jak w przeszłości ich opiekunowie.

---

15 A. Ustupka, *Podmiotowość wychowanka*, <http://www.awans.net/strony/psychologia/ustupka/ustupka1.html>.

16 *Ibidem*.

Doszukując się związku między elementami tworzącymi mikrosystem rodziny a stosowaniem przemocy wobec dziecka, analizowano przede wszystkim te sfery życia rodzinnego, wokół których skupiają się stresy sytuacyjne.

Stwierdzono, że w rodzinach stosujących przemoc w kontaktach z dziećmi natężenie konfliktów między małżonkami jest znacznie większe niż w rodzinach niemanifestujących przemocy i wrogości względem dzieci. Małżonkowie stosujący agresywne taktyki w sporach i konfliktach pomiędzy sobą podobnie zachowują się wobec dzieci. Starają się tym samym zapewnić sobie ich posłuszeństwo i utrzymać zdyscyplinowanie¹⁷.

Natężenie konfliktów w rodzinie wzrasta w niektórych sytuacjach, np. w kryzysach rodzinnych towarzyszących rozwodowi. Rozwodzący się małżonkowie uwikłani we własne problemy i trudności często się kłócą, grożą sobie i dopuszczają się fizycznych napaści na siebie. Często zapominają przy tym o obecności dziecka. Bywa, że nie znajdując oparcia w najbliższej rodzinie i otoczeniu, przeżywają skrajną wrogość do małżonka, co przeradza się później w ignorancję lub wręcz niechęć do małoletnich¹⁸.

Szczególnie wyraźnie widać to na przykładach rodzin, w których znajdują się dzieci ze związków pozamałżeńskich. Traktuje się je często inaczej – bije, obrzuca zniewagami, obciąża się pracą ponad możliwości i zaniedbuje ich potrzeby. Często ojczym (rzadziej macocha) znęca się nad dzieckiem tylko dlatego, że nie jest jego rodzicem biologicznym¹⁹.

Źródłem napięć między małżonkami mogą być trudne warunki materialne lub mieszkaniowe, szczególnie gdy towarzyszy im alkoholizm jednego lub obojga rodziców. Alkoholicy częściej niż osoby nieuzależnione wyznaczają „niehumanitarne” kary fizyczne w stosunku do dzieci, szczególnie gdy są pijani. Nie tylko alkoholizm, ale również inne patologie występujące w rodzinie sprzyjają krzywdzeniu dziecka²⁰.

Przyczyną przemocy rodziców może być fakt, że dziecko nie spełnia ich oczekiwań. Rodzice rozczarowali się dzieckiem, ponieważ nie jest takim, jakiego pragnęli. Jeśli nie spełnia pokładanych w nim nadziei, krytykują je jawnie, porównują z innymi (bardziej zdolnymi), nie wnikają w jego potrzeby. W sposób despotyczny natomiast nakazują, co ma robić, jak powinien postępować. Wszelkie odstępstwa dziecka od surowych wy-

17 D. Rode, *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Katowice 2010, s. 301.

18 *Op. cit.*, D. Rode, s. 307.

19 *Ibidem*, s. 322.

20 *Ibidem*, s. 343.

magań są zazwyczaj brutalnie karane²¹.

Największe nasilenie zachowań krzywdzących dziecko występuje w stosunku do dziecka małego. Dzieci do czwartego roku życia stanowią największą grupę pacjentów hospitalizowanych podczas przemocy. W miarę upływu czasu, podczas dorastania nasilenie przemocy ze strony rodziców spada do tego stopnia, że młodzież w wieku 15 – 17 lat narażona jest na przemoc w około 34%. Dzieje się tak dlatego, że dorastanie i nabieranie siły staje się naturalną ochroną przed przemocą rodzicielską²².

Można więc wysnuć wniosek, że ofiarami przemocy w rodzinie są przede wszystkim dzieci młodsze. David Gil wykazał, że w Anglii ponad połowa dzieci maltretowanych nie ukończyła 6 roku życia²³.

Na wzrost zachowań krzywdzących ma również wpływ liczba dzieci w rodzinie. Najmniej narażeni na przemoc są jedynacy, a już w rodzinach z dwojgiem dzieci przemoc jest stosowana dużo częściej. Zdecydowanie wzrasta natomiast w rodzinach wielodzietnych.

Według badań przeprowadzanych podczas kampanii społecznej „Dzieciństwo bez przemocy” mężczyźni mają bardziej przyzwalający stosunek do fizycznego karania dzieci niż kobiety. To patologiczne zjawisko najczęściej spotykane jest wśród osób słabiej wykształconych i mieszkających na wsi²⁴.

Rozważając czynniki tkwiące w exosystemie, należy w pierwszej kolejności spojrzeć na środowisko społeczne, w którym znajduje się rodzina. Krzywdzenie dziecka jest w tym przypadku ściśle powiązane z izolacją społeczną. Sprzyja ona patologicznym zachowaniom głównie dlatego, że daje możliwość na ukrycie zjawiska przemocy. Jej specyfika polega na tym, że odcina ona dziecku drogę do skorzystania z ewentualnej pomocy.

Izolacja rodziny od sąsiadów, przyjaciół, krewnych bywa czasem efektem świadomego działania rodziców. Zdając sobie sprawę z tego, że są inni, że mają inny (gorszy) dom, że ich postępowanie nie jest aprobowane - zrywają istniejące więzy i nie dopuszczają nikogo do swojego domu. Wówczas sytuacja staje się jeszcze bardziej skomplikowana, ponieważ życie rodzin-

21 I. Kołodziejczyk, *Oczekiwania rodziców wobec dzieci - gdzie szukać „złotego środka” ?* cz.2, <http://psychotekst.com/artykuly.php?nr=142>.

22 Raport Ministerstwa pracy i Polityki Społecznej – Działania Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na rzecz przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci, http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/Przemoc%20w%20rodzinie/kocham%20reaguje/dzialania_mpips.pdf.

23 S. Nikodemka, *Przemoc domowa w świetle badań empirycznych*, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/732>.

24 Strona internetowa kampanii społecznej „Dzieciństwo bez przemocy”, materiały do kampanii - <http://www.przemoc.com.pl/materiały2.html>.

ne zaczyna przebiegać „za zamkniętymi drzwiami”. Może to spowodować stan, w którym psychiczne maltretowanie dzieci nie będzie dostrzegane, a co się z tym wiąże – nie można im udzielić pomocy²⁵.

Drugim istotnym czynnikiem krzywdzenia dzieci tkwiącym w exo-systemie są zaburzenia w środowisku pracy dorosłych. Bezrobocie lub brak satysfakcji z wykonywania danego zawodu sprzyja eskalacji napięć. Opiekunowie, których praca nie ma nic wspólnego z realizacją zawodowych ambicji, częściej przelewają swoją frustrację na podopiecznych²⁶.

Przedłużający się brak pracy niejednokrotnie powiązany jest z pogorszeniem się sytuacji materialnej rodziny. Sprzyja również popadaniu przez dorosłych w różne nałogi. Nie widząc perspektywy na lepszą przyszłość, poprawiają sobie oni nastrój, stosując używki²⁷.

Takie zachowanie nierzadko wiąże się z zaniedbywaniem podopiecznych. W rodzinie pojawia się obojętność emocjonalna. Dzieci czują się niepotrzebne i większość czasu spędzają poza domem. Akceptacji szukają wśród rówieśników. Tam nie brakuje pokus, a poczucie wszechobecnej nudy sprzyja realizowaniu nieprzemysłanych i niebezpiecznych pomysłów²⁸.

Postawy społeczeństwa wobec dzieci oraz ogólne postawy społeczeństwa wobec przemocy to czynniki makrosystemu, które współokreślają przyczyny maltretowania dzieci.

Maltretowaniu dzieci sprzyja akceptacja bicia oraz przekonanie, że kary fizyczne są efektywnym i akceptowanym moralnie sposobem socjalizacji. Postawom takim towarzyszy brak wiedzy pedagogicznej rodziców i niska świadomość wychowawcza.

Należy bowiem stwierdzić, że pomimo wielu prób nagłaśniania negatywnych skutków przemocy wobec małoletnich, w społeczeństwie panuje opinia, według której dzieci stanowią poniekąd własność rodziców. Opiekunowie mają natomiast społeczne przyzwolenie na postępowanie z podopiecznymi według reguł, które sami określają²⁹.

Środki masowego przekazu dostarczają dzieciom wzorów aktów prze-

---

25 K. Łukowska, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, www.mcps.mazovia.pl/plik.php?plik=mat20080105_1.pdf.

26 *Op. cit.*, D. Rode, s. 418.

27 *Ibidem*, s. 418.

28 W. Z. Łoś, A. Oleszkowicz (red.): *Rozwój człowieka i jego zagrożenia w świetle współczesnej psychologii*, Wrocław-Lublin 1997, s.163.

29 *Poradnik pedagogiczno – resocjalizacyjny, Bicie dzieci - metoda wychowawcza czy przejaw agresji rodziców wobec dziecka?*, <http://www.poradnikpr.info/?p=1368>.

mocy i przyczyniają się w ten sposób do upowszechniania tego antyspołecznego zachowania. Małoletni na co dzień obcują z przemocą, którą dostarczają im telewizja, Internet i gry komputerowe. Niemal niemożliwe jest w dzisiejszych czasach uchronienie podopiecznych przed obrazami walki oraz wojen, a zwłaszcza nieodłącznej od nich nienawiści wobec innych³⁰.

Istotnym czynnikiem przemocy wobec dzieci jest przestępczość. Zorganizowane grupy przestępcze trudniące się handlem dziećmi, dziecięcą pornografią, handlem organami ludzkimi lub wyzyskiem krzywdzą każdego roku tysiące małych. Należy przy tym pamiętać, że niejednokrotnie proceder ten odbywa się za przyzwoleniem rodziny.

PRZEMOC WOBEC DZIECKA JAKO PRZYCZYNA PÓŹNIEJSZEGO WCHODZENIA NIELETNICH NA DROGĘ PRZESTĘPCZOŚCI

Przemoc w rodzinie ma w bliższej lub dalszej perspektywie druzgocące skutki. Coraz częściej traktuje się ją jako poważne przestępstwo, nie zaś jako zwykłą kłótnię lub konflikt. Jednym z najdotkliwszych efektów stosowania przemocy wobec małych jest ich późniejsza głęboka demoralizacja. Patologiczne zachowania dzieci, wobec których stosowana była przemoc, są coraz częstsze. Należy w tym miejscu pamiętać nie tylko o drobnych wykroczeniach popełnianych przez małych, ale również o bardzo ciężkich przestępstwach – wymuszeniach, rozbojach, gwałtach i morderstwach. Opinię publiczną szokuje w dzisiejszych czasach nie tyle częstotliwość przestępczości małych, co jej bardzo brutalne formy.

W 2006 roku po libacji alkoholowej pod Bodzechowem doszło do wielokrotnego wykorzystania seksualnego 16-letniej dziewczyny. Pijani sprawcy, z których najmłodszy nie ukończył 17 roku życia, zanieśli w nocy nieprzytomną ofiarę pod jej dom i pozostawili w pobliskim rowie³¹.

Pod zarzutem gwałtu na małej sąd aresztował w 2006 roku na trzy miesiące 18-letniego mieszkańca gminy Chmielnik. Podczas spotkania w tamtejszym lesie zgwałcił będącą już pod sporym wpływem alkoholu koleżankę. O nagranie dźwięków poprosił jednego z uczestników wcześniejszej imprezy. Siedemnastolatek, któremu zarzuca się rozpowszechnia-

---

30 Analiza portalu internetowego „Gospodarka.pl”, *Polski Internet a przemoc domowa*, <http://www.egospodarka.pl/79317,Polski-Internet-a-przemoc-domowa,1,93,1.html>.

31 Portal internetowy „Gazeta.pl”, *Brutalny gwałt na 16-letniej dziewczynie*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,3308597.html>.

nie treści pornograficznych, objęty został dozorem policyjnym³².

Decyzją Sądu w schronisku dla nieletnich umieszczono trzech gimnazjalistów, którzy w 2011 roku w Żarach zgwałcili 31-letnią kobietę. Podczas alkoholowej libacji w domu poszkodowanej bracia w wieku 14 i 15 lat oraz ich 14-letni kolega bili, szarpali i gwałcili swoją ofiarę. Skatowali również jej partnera, który próbował bronić kobiety³³.

Za zamkniętymi drzwiami toczył się przed Sądem Okręgowym w Słupsku proces dwojga nastolatków oskarżonych o zamordowanie koleżanki. Anita B. zginęła pod koniec maja 2010 roku w odludnym miejscu Słupska, z dala od centrum miasta. Sprawcy – były przyjaciel ofiary i jego koleżanka - udusili dziewczynę przewodem elektrycznym. Zwłoki umieścili później w foliowym worku, a następnie zakopali pod ziemią³⁴. Sąd skazał morderców na karę 25 lat pozbawienia wolności.

W 2009 roku zakończył się proces trzech nastolatków oskarżonych o zgwałcenie i zamordowanie w Toruniu 50-letniego mężczyzny. Zmasakrowane zwłoki ofiary znaleziono w nocy w mieszkaniu, w którym wspólnie z oprawcami spożywał alkohol. Gdy nastolatków zatrzymała policja, cała trójka była pijana. Motywem zbrodni była kradzież pieniędzy niezbędnych do kupna większej ilości alkoholu³⁵.

Młodzi ludzie, z których najmłodszy nie ukończył 16-tego roku życia, zamordowali w 2002 roku we wsi Czelatycy w województwie podkarpackim 90-letnią kobietę. Sprawcami okazali się sąsiedzi ofiary. Kobiętę zaatakowali podczas snu, bijąc ją krzesłem i rękami. Kiedy zbudziła się i zaczęła krzyczeć, nożem poderżnęli jej gardło. Gdy wychodzili, jeden z bandytów wrócił się jeszcze do mieszkania, by sprawdzić, czy ofiara na pewno nie żyje. Po dokonaniu zbrodni kontynuowali libację, bawiąc się do rana w wiejskiej dyskotecie³⁶.

W Radymnie, w województwie podkarpackim 16- i 17-latka brutalnie pobiły na chodniku dwie młodsze dziewczyny. Ofiary zostały zaatakowane bez żadnego powodu. Były wielokrotnie uderzane, kopane, ciągnięte za

---

32 Portal internetowy „Gazeta.pl”, 18-latek aresztowany za gwałt na 15-letniej dziewczynie, <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,3544891.html>.

33 L. Makowska, *Gimnazjaliści zbiorowo zgwałcili 31-latkę i nagrali to komórką!*, „Gazeta Lubuska”, 14.11.2011.

34 R. Gębuś, *Słupsk: Sąd Okręgowy skazał zabójców Anity B. na 25 lat. Wyrok jest nieprawomocny*, „Dziennik Bałtycki”, 03.07.2011.

35 Ł. Fijałkowski, *Proces przeciwko nastolatkom oskarżonym o zabójstwo i gwałt w Toruniu zakończony; czekamy na wyrok*, „Gazeta Pomorska”, 20.03.2009.

36 J. Miszczak, *Zabójstwo zaplanowali z zimną krwią*, <http://www.nowiny24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20020702/REGION00/207010036>.

włosy i szarpane. Okazało się, że 17-latka ma blisko 2,5 promila alkoholu w organizmie, a jej o rok młodsza koleżanka ponad 2,5 promila³⁷.

Siedemnastolatek z Elbląga pobił pięściami sąsiadkę, gdy zwróciła mu uwagę, że zbyt często rozmawia przez telefon. Awantura zakończyła się interwencją policji. Młody przestępca zaczął grozić kobiecie, a następnie wpadł w furię i ją zaatakował. Ofiara trafiła do szpitala z posiniaczoną twarzą i rozciętą wargą³⁸.

W obronie młodego zaatakowanego przez nastolatków mężczyzny stanął policjant ze Słupska. Kiedy zauważył na chodniku szarpaninę, zdecydował się interweniować. Gdy pokazał legitymację, nastolatkowie rzucili się na niego, w czasie bójki złamali mu nos i dotkliwie pobili; na widok radiowozu - uciekli. Dwóch napastników policjanci zatrzymali kilkanaście minut po zdarzeniu. Jak się okazało, są to dobrze znani funkcjonariuszom bracia w wieku 15 i 18 lat. Młodszy był już karany za pobicie³⁹.

Urazy psychologiczne ofiar przemocy znajdują ujście w postaci bardzo różnych patologicznych zachowań. Nadużyciem byłoby stwierdzenie, że przejawiają się tylko w postaci agresji wobec innych. Nie można zapominać również o samobójstwach, samookaleczeniach itd.

Nie ulega jednak wątpliwości, że znaczna część młodocianych przestępców wywodzi się z rodzin dysfunkcyjnych, w których przemoc jest codziennością.

Takie niekorzystne warunki sprzyjają powstawaniu osobowości aspołecznej, którą charakteryzują wyższa agresywność, niższa wrażliwość moralna, zaburzenie więzi społecznych i ogólnie orientacja życiowa nastawiona na „mieć”. Należy bowiem pamiętać, że środowisko, w którym dziecko przebywa, oddziałuje na wszystkie elementy jego postaw, w aspektach: intelektualnym, emocjonalnym oraz behawioralnym. Częste przyglądanie się różnym formom przemocy, a zwłaszcza branie udziału w ich stosowaniu, początkowo porusza, potem zaś obojętnieje. Następuje desentyzacja – odwrażliwienie⁴⁰.

Wielokrotne dokonywanie czynów agresywnych sprzyja zanikaniu

---

37 Portal internetowy „SE.pl”, *Radymno. Pijane nastolatki pobiły swoje młodsze koleżanki*, http://www.se.pl/wydarzenia/kronika-kryminalna/radymno-pijane-nastolatki-pobiy-swoje-modsze-kolezanki_190788.html.

38 Portal internetowy „Dziennik Elbląski”, *Nastolatek pobił sąsiadkę, bo zwróciła mu uwagę*, <http://elblag.wm.pl/26150,Nastolatek-pobil-sasiadke-bo-zwrocila-mu-uwage.html>.

39 M. Barnowski, *Piętnastolatek za pobicie policjanta trafi do poprawczaka. Teraz żałuje swojego czynu*, „Głos Pomorza”, 22.07.2010.

40 D. Dzierżek, *Skąd bierze się przemoc w rodzinie?*, http://spkleosin.pl/publikacje/przemoc_w_rodzynie.pdf.

poczucia winy. Zaciera się granica pomiędzy dobrem a złem. Kolejnym etapem po zobojętnieniu jest naśladowanie.

Agresja nie jest zachowaniem wrodzonym, dzieci muszą się jej nauczyć. Wspomniana nauka rozpoczyna się od obserwowania kłótni rodziców, słuchania obelg itd. Wszystko to powoduje, że w przeciwieństwie do większości społeczeństwa, które wybiera postawy nieagresywne, dzieci z rodzin dysfunkcyjnych postępują przeciwnie.

Kieruje nimi bowiem inny sposób myślenia. Są skoncentrowane na sobie (często wynika to z faktu, że mogą liczyć tylko na siebie) i nie przejmują ich sytuacja, w której mogą wyrządzić komuś krzywdę.

UNIA EUROPEJSKA WOBEC PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH. PREWENCJA I ZWALCZANIE ZJAWISKA

W krajach członkowskich Unii Europejskiej zobowiązania dotyczące ochrony ofiar przemocy w rodzinie są ważną częścią programów mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa obywateli.

Problem został jednak dostrzeżony stosunkowo późno. Dopiero w 1993 roku podczas konferencji ONZ w Wiedniu prawa kobiet wyodrębniono z katalogu powszechnych praw człowieka. W 1994 roku opracowano Deklarację ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet. Definiuje ona przemoc wobec kobiet jako „wszelki akt przemocy związany z faktem przynależności danej osoby do określonej płci; rezultatem takiego aktu przemocy jest, lub może być, fizyczna, seksualna lub psychiczna krzywda lub cierpienie kobiet, włącznie z groźbą popełnienia takich czynów, wymuszeniem lub arbitralnym pozbawieniem wolności, niezależnie od tego czy czyny te mają miejsce w życiu publicznym czy prywatnym”⁴¹. W 1995 roku, w Pekinie zorganizowano oficjalną konferencję ONZ w sprawach kobiet. Przyjęto wówczas Pekijską Platformę Działania, która wskazała 12 obszarów, w których należy podjąć natychmiastowe działania na rzecz wyeliminowania przejawów nierówności kobiet i mężczyzn⁴².

Istotnym dokumentem gwarantującym ofiarom przemocy w rodzinie ochronę jest Karta Praw Podstawowych. Jeden z jej najważniejszych elementów określa realizację prawa do nietykalności fizycznej. Nie można

---

41 Deklaracja ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet, <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>.

42 W. Nowicka, A. Solik, *Międzynarodowe standardy zdrowia i praw reprodukcyjnych oraz seksualnych a ich realizacja w Polsce*, Warszawa 2003.

bowiem nie dostrzegać silnych związków pomiędzy stosowaniem przemocy a pogwałceniem przynajmniej kilku praw podstawowych – m.in. do zdrowia, wolności i bezpieczeństwa. W celu skuteczniejszego przeciwdziałania patologiom przyjęto programy zwalczające przemoc - zwłaszcza wobec kobiet i małoletnich⁴³.

W 1997 roku uruchomiono program „Daphne”. Stał się on prawdziwym osiągnięciem zarówno pod względem popularności wśród zaangażowanych podmiotów (beneficjentów, organów publicznych, uniwersytetów i organizacji pozarządowych), jak i pod względem skuteczności projektów sfinansowanych w jego ramach. Był to jedyny tego rodzaju instrument zwalczający przemoc wobec kobiet, dzieci i młodzieży na szczeblu wspólnotowym⁴⁴.

W latach 2000 – 2003 działanie rozpoczął program „Daphne I”. Ta wspólna inicjatywa Parlamentu i Rady okazała się sukcesem. Współfinansowane były na m.in. pomoc narkomanom w zerwaniu z nałogiem, pomoc kobietom ofiarom przemocy oraz linia telefoniczna dla prostytutki w sytuacji zagrożenia. Budżet „Daphne I” w wysokości 20 mln euro umożliwił współfinansowanie zaledwie około 140 projektów, chociaż co najmniej dwukrotnie większa liczba oczekiwała wsparcia⁴⁵.

W roku 2004 wprowadzono program „Daphne II” - prewencyjne narzędzie Unii Europejskiej, mające na celu przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet, które wspiera działalność organizacji pozarządowych i innych podmiotów angażujących się w walkę z przemocą wobec wymienionych wyżej grup społecznych. Szczególny nacisk położono w tym przypadku na zwalczanie problemu wykorzystywania seksualnego⁴⁶.

Od 2007 roku wdrażany był program szczegółowy „Daphne III - Zapobieganie i zwalczanie przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz ochrona ofiar i grup ryzyka”. Jest to kontynuacja działań Unii Europejskiej z zakresu walki z przemocą grup objętych w poprzednich latach programami „Daphne I” oraz „Daphne II”. Stanowi on część programu „Prawa

---

43 Szerzej w: Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/pl/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303PL.01000101.htm>.

44 Broszura Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa Komisji Europejskiej, *Historia Daphne 1997–2003*, Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, 2005, s. 5.

45 *Ibidem*, s. 7.

46 Broszura Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa Komisji Europejskiej, *Historia Daphne 1997–2003*, Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, 2005, s. 7.

Podstawowe i Sprawiedliwość⁴⁷.

Za bardzo istotny element programu uznać należy wspieranie podmiotów realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy poprzez udzielanie dotacji operacyjnych oraz dotacji na konkretne projekty ponadnarodowe. Pierwsza forma pomocy dotyczy przede wszystkim organizacji pozarządowych, druga natomiast podmioty z co najmniej dwóch państw członkowskich, np. władze lokalne, lokalne jednostki służb bezpieczeństwa i porządku publicznego, ośrodki naukowe i badawcze. Planowany budżet programu „Daphne III” do 2013 roku wynosi 116,85 mln euro⁴⁸.

Program przewiduje też konkretne działania podejmowane przez Komisję Europejską, np. studia i badania naukowe, badania opinii publicznej, opracowywanie wskaźników i wspólnych metodyk, zbieranie, opracowywanie i rozpowszechnianie danych i statystyk, organizację kampanii i imprez publicznych, tworzenie i prowadzenie witryn internetowych, przygotowywanie i rozpowszechnianie materiałów informacyjnych, wsparcie dla sieci ekspertów krajowych⁴⁹.

W odniesieniu do problemu przemocy przyjęto również szereg dokumentów, które mają wobec zjawiska charakter prewencyjny i destrukcyjny. Są to m.in.: konkluzje Rady EPSCO z dnia 8 marca 2010 roku w sprawie przemocy, strategia Komisji na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn na lata 2010-2015, plan działania służący realizacji określonych w programie sztokholmskim priorytetów politycznych w dziedzinie sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa na okres 2010-2014 oraz rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie priorytetów oraz zarysu ram nowej polityki UE w dziedzinie walki z przemocą wobec kobiet⁵⁰.

Istotne jest też przyjęcie Europejskiego Paktu na rzecz równości płci na lata 2011–2020, w którym zapisano, iż „Rada Unii Europejskiej uznaje,

---

47 Portal internetowy Komisji Europejskiej, *Daphne III*, http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/programme/daphne-programme/index_en.htm.

48 Streszczenie prawodawstwa Unii Europejskiej, *Walka z przemocą wobec dzieci, młodzieży i kobiet: Program Daphne III (2007–2013)*, http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/l33600_pl.htm.

49 S. Skwara, Broszura Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, Departamentu Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego, Referatu Europejskiej Współpracy Terytorialnej, *Programy wspólnotowe – Program Daphne III na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka*, Gdańsk 2011.

50 R. Bastos, *Projekt sprawozdania w sprawie programu Daphne: osiągnięcia i plany na przyszłość (2011/2273(INI))*, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/pr/882/882250/882250pl.pdf.

że równość kobiet i mężczyzn jest jedną z podstawowych wartości Unii Europejskiej i że polityki w zakresie równości płci mają niesłuchane znaczenie dla wzrostu gospodarczego, dobrobytu i konkurencyjności⁵¹.

Wymieniono w nim sposoby niwelowania różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn, m.in.: zwalczanie stereotypów płci i promowanie równości płci na wszystkich szczeblach kształcenia i szkolenia, a także w życiu zawodowym, tak, by zmniejszać segregację płciową na rynku pracy; propagowanie wzmocnienia pozycji kobiet w życiu politycznym i gospodarczym oraz promowanie kobiet przedsiębiorców; promowanie równego uczestnictwa kobiet i mężczyzn w procesach decyzyjnych na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach, aby w pełni wykorzystać talenty wszystkich osób.

W omawianym dokumencie opisano też sposoby radzenia sobie z problemem, do których zaliczono: przyjmowanie, realizowanie i monitorowanie strategii na szczeblu poszczególnych państw członkowskich i na szczeblu Unii z myślą o wyeliminowaniu przemocy wobec kobiet; skuteczniejsze zapobieganie przemocy wobec kobiet oraz ochrona ofiar i potencjalnych ofiar, w tym kobiet ze wszystkich grup defaworyzowanych; podkreślenie roli i odpowiedzialności mężczyzn i chłopców, jeśli chodzi o proces wykończenia przemocy wobec kobiet.

ZAKOŃCZENIE

Doświadczanie przemocy w rodzinie w wielu przypadkach otwiera młodym ludziom drogę do patologicznych środowisk powiązanych z przestępczością. Brak zainteresowania ich problemami i obojętność emocjonalna opiekunów sprzyja bowiem rozwojowi postaw antyspołecznych.

Nie jest przypadkiem, że podczas opisywanych w artykule popełnianych przez młodzież czynów karalnych, często towarzyszyła im obecność alkoholu. Pobicia, gwałty, a nawet zabójstwa powodowane są w dużej mierze dysfunkcjonalnością ich rodzin. Ewidentne zaburzenia w funkcjonowaniu tej podstawowej grupy społecznej, takie jak alkoholizm, narkomania, prostytucja, kazirodstwo, choroby psychiczne oraz somatyczne są trudne do wyeliminowania. Sprzyja temu zamknięte środowisko i przesądzenie, iż nie należy uzewnętrzniać rodzinnych problemów. Dlatego

---

51 Informacje instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii Europejskiej - Konkluzje Rady z dnia 7 marca 2011 r. – Europejski pakt na rzecz równości płci (2011–2020) (2011/C 155/02), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:155:0010:0013:PL:PDF>.

właśnie bardzo istotne jest szybkie i prawidłowe diagnozowanie zjawiska przemocy w rodzinie⁵².

Unia Europejska podejmuje wiele inicjatyw, by przeciwdziałać patologiom. Ich zakres jest oczywiście zdecydowanie szerszy i nie ogranicza się jedynie do zwalczania przemocy. Kondycja rodzin zależy od wielu czynników, na które Wspólnota ma wpływ. Należy w tym miejscu wspomnieć o przemianach społecznych i ekonomicznych. Stan zamożności społeczeństwa ma ogromne znaczenie w przypadku powstawania patologicznych zachowań.

Polska, jako członek Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy oraz Międzynarodowej Organizacji Pracy, podpisała i ratyfikowała większość z najważniejszych dokumentów dotyczących praw człowieka.

Nieprzewidywalne czasy, w których ludziom ciężko jest się odnaleźć, sprawiają, że coraz częściej dochodzi do eskalacji agresji i przemocy. Należy jednak pamiętać, że propagowanie prawidłowych wzorców zachowań może przyczynić się do znacznego obniżenia poziomu negatywnych emocji. Unia Europejska, jako jeden z głównych elementów systemu współczesnych stosunków międzynarodowych, musi podjąć wyzwanie, którego efektem będzie poprawa bezpieczeństwa na Starym Kontynencie.

BIBLIOGRAFIA

MONOGRAFIE:

1. Bańka A., *Społeczna psychologia środowiskowa. Wykłady z psychologii: Tom 9*, Warszawa 2002.
2. Gil D.G., *Violence against children*, Cambridge 1978.
3. Kawula S., Brągiel J., Janke A., *Pedagogika rodziny*, Toruń 2000.
4. Nowicka W., Solik A., *Międzynarodowe standardy zdrowia i praw reprodukcyjnych oraz seksualnych a ich realizacja w Polsce*, Warszawa 2003.
5. Rode D., *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Katowice 2010.
6. Skwara S., *Programy wspólnotowe – Program Daphne III na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz*

---

52 E. Lisek, *Dysfunkcjonalność rodziny. Przemoc wobec dziecka w rodzinie oraz konsekwencje jej stosowania*, http://literka.pl/3/37521/dysfunkcjonalnosc_rodziny_przemoc_wobec_dziecka_w_rodzynie_oraz_konsekwencje_jej_stosowania.

na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka, Gdańsk 2011.

OPRACOWANIA ZBIOROWE:

1. Łoś W. Z., Oleszkowicz A. (red.), *Rozwój człowieka i jego zagrożenia w świetle współczesnej psychologii*, Wrocław-Lublin 1997.

DOKUMENTY:

1. Broszura Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa Komisji Europejskiej, *Historia Daphne 1997–2003*, Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, 2005.
2. S. Skwara, Broszura Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, Departamentu Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego, Referatu Europejskiej Współpracy Terytorialnej, *Programy wspólnotowe – Program Daphne III na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka*, Gdańsk 2011.

ARTYKUŁY PRASOWE

1. Barnowski M., *Piętnastolatek za pobicie policjanta trafi do poprawczaka. Teraz żałuje swojego czynu*, „Głos Pomorza”, 22.07.2010.
2. Fijałkowski Ł., *Proces przeciwko nastolatkom oskarżonym o zabójstwo i gwałt w Toruniu zakończony; czekamy na wyrok*, „Gazeta Pomorska”, 20.03.2009.
3. Gębuś R., *Słupsk: Sąd Okręgowy skazał zabójców Anity B. na 25 lat. Wyrok jest nieprawomocny*, „Dziennik Bałtycki”, 03.07.2011.
4. Makowska L., *Gimnazjaliści zbiorowo zgwałcili 31-latkę i nagrali to kamerką!*, „Gazeta Lubuska”, 14.11.2011.

ŹRÓDŁA ELEKTRONICZNE

1. Bastos R., *Projekt sprawozdania w sprawie programu Daphne: osiągnięcia i plany na przyszłość (2011/2273(INI))*, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/pr/882/882250/882250pl.pdf.
2. Dzierżek D., *Skąd bierze się przemoc w rodzinie?*, http://spkleosin.pl/publikacje/przemoc_w_rodzynie.pdf.
3. Kołodziejczyk I., *Oczekiwania rodziców wobec dzieci - gdzie szukać „złotego środka”? cz.2*, <http://psychotekst.com/artykuly.php?nr=142>.
4. Król A., *Przemoc w rodzinie. Ofiary i sprawcy przemocy domowej*,

- <http://www.gimnazjum2rumia.megahost.pl/spz%2008-09/zdrowie/PRZEMOC%20W%20RODZINIE.pdf>.
5. Lisek E., *Dysfunkcjonalność rodziny. Przemoc wobec dziecka w rodzinie oraz konsekwencje jej stosowania*, http://literka.pl/3/37521/dysfunkcjonalnosc_rodziny_przemoc_wobec_dziecka_w_rodzinie_oraz_konsekwencje_jej_stosowania.
  6. Łukowska K., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, www.mcps.mazovia.pl/plik.php?plik=mat20080105_1.pdf.
  7. Miszczak J., *Zabójstwo zaplanowali z zimną krwią*, <http://www.nowiny24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20020702/REGION00/207010036>.
  8. Nikodemska S., *Przemoc domowa w świetle badań empirycznych*, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/732>.
  9. Śliwak M., *Przemoc wobec dzieci*, http://www.profesor.pl/publikacja_11886,Artykuly,Przemoc-wobec-dzieci.
  10. Ustupska A., *Podmiotowość wychowanka*, <http://www.awans.net/stroyny/psychologia/ustupska/ustupska1.html>.
  11. Analiza portalu internetowego „Gospodarka.pl”, *Polski Internet a przemoc domowa*, <http://www.egospodarka.pl/79317,Polski-Internet-a-przemoc-domowa,1,93,1.html>.
  12. Deklaracja ONZ o eliminacji przemocy wobec kobiet , <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>.
  13. Informacje instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii Europejskiej - Konkluzje Rady z dnia 7 marca 2011 r. – Europejski pakt na rzecz równości płci (2011–2020) (2011/C 155/02), <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:155:0010:0013:PL:PDF>.
  14. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/pl/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303PL.01000101.htm>.
  15. Poradnik pedagogiczno – resocjalizacyjny, *Bicie dzieci - metoda wychowawcza czy przejaw agresji rodziców wobec dziecka?*, <http://www.poradnikpr.info/?p=1368>.
  16. Portal internetowy kampanii społecznej „Dzieciństwo bez przemocy”, materiały do kampanii - <http://www.przemoc.com.pl/materiały2.html>.
  17. Portal internetowy „Gazeta.pl”, *Brutalny gwałt na 16-letniej dziewczynie*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,3308597.html>.

18. Portal internetowy „Gazeta.pl”, *18-latek aresztowany za gwałt na 15-letniej dziewczynie*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,3544891.html>.
19. Portal internetowy „SE.pl”, *Radymno. Pijane nastolatki pobiły swoje młodsze koleżanki*
20. http://www.se.pl/wydarzenia/kronika-kryminalna/radymno-pijane-nastolatki-pobiy-swoje-modsze-kolezanki_190788.html.
21. Portal internetowy „Dziennik Elbląski”, *Nastolatek pobił sąsiadkę, bo zwróciła mu uwagę*, <http://elblag.wm.pl/26150,Nastolatek-pobil-sasiadke-bo-zwrocila-mu-uwage.html>.
22. Portal internetowy Komisji Europejskiej, *Daphne III*, http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/programme/daphne-programme/index_en.htm.
23. Raport Ministerstwa pracy i Polityki Społecznej – Działania Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na rzecz przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci, http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/Przemoc%20w%20rodzynie/kocham%20reaguje/dzialania_mpips.pdf.
24. Streszczenie prawodawstwa Unii Europejskiej, *Walka z przemocą wobec dzieci, młodzieży i kobiet: Program Daphne III (2007–2013)*, http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/l33600_pl.htm.
25. Zestawienie teorii rozwojowych, <http://social-sciences/psychology/1804217-zestawienie-teorii-rozwojowych-zygmunt-freud>.

